

22.2.2024

Viite Oikeusministeriön lausuntopyyntö 12.12.2023, VN/27452/2020

Työryhmän mietintö julkisuuslain ajantasaistamisesta

Tietojohtaminen ry on rekisteröity yhdistys, joka edistää tietoperusteista arvonluontia ja tiedon hyödyntämistä päätöksenteossa ja kaikessa yhteiskunnan toiminnassa. Yhdistyksemme tekee tietojohtamista tunnetuksi, antaa lausuntoja, toimii alan kouluttajana julkisen ja yksityisen sektorin organisaatioiden tarpeisiin sekä julkaisee Tietoasiantuntija-lehteä ja blogia. Haluamme tarjota myös verkostoitumismahdollisuuksia tietojohtamisesta kiinnostuneille.

Tietojohtaminen ry kiittää saamastaan jatkoajasta ja mahdollisuudesta jättää lausuntonsa oikeusministeriölle ja lausuu seuraavaa:

Tietojohtaminen ry kannattaa työryhmän mietinnössä sen esittämää arviointia viranomaisen velvollisuudesta nimetä henkilöstöstään asiantuntija, jonka tehtävänä olisi antaa viranomaisen henkilöstölle neuvontaa julkisuuslain soveltamisesta sekä edistää julkisuusperiaatteen toteutumista. Tietojohtaminen arvioi kannanotossaan, että ko. velvoitteen liittäminen lakiin edesauttaisi viranomaisissa yhdenvertaista asiakaspalvelua ja kansalaisten kohtelua tietojen luovuttamisessa.

Yhdistyksen jäsenistön palautteen mukaan julkistenkin tietojen saaminen usein viranomaisilta edellyttää paljon taitotietoa jo tietojen pyyntövaiheessa ja myös julkisen hallinnon mekanismien tuntemusta. Tietoalan ammattilaisellekin tietopyynnön esittäminen on vaativa asia ja erityisesti sen todistaminen, että kysymys on julkisesta tiedosta.

Tietojohtaminen pitää tärkeänä sitä, että julkisuuslain soveltaminen näyttäytyy yrityksille, yhteisöille ja kansalaisille ”aitona” tarjolla olevan tietoaineiston määrään suhteutettuna. Pieni osa tietoaineistoista on joka riviltä asiakirjatasolla julkista tai vastaavasti salassa pidettävää. Siihen väliin jäävä tietoaineisto voi olla julkisuuslain mukaan joko kokonaan salassa pidettävää tai sitten osia peitellysti julkista. Nämä aineistot voivat olla joko 25 tai jopa 150 vuoden kuluttua kokonaan julkisia, jos aineistot ovat sattumalta osuneet siihen joukkoon tietoaineistoa, joka siirretään arkistointivaiheessa Kansallisarkistoon.

Salassapitoaikojen lisäksi julkisuuden toteutumisen esteenä voidaan nähdä tietoaineistojen säilytysaikojen pituus. Iso osa tietoaineistoista hävitetään kahden, kuuden ja 10 vuoden jälkeen.

Edellä mainituista tietoaaineistojen julkisuuden toteutumisen rajoitteista (salassapitoaikojen päättymisestä ja suunnitelluista tietoaaineistojen hävittämisajankohdista) tulisi olla yrityksillä, yhteisöillä ja suurella yleisöllä tieto. Näin tietoaaineistoihin kohdistuvat tietopyynnöt voitaisiin toteuttaa heti aineiston elinkaaren alkuvaiheessa. Toki julkisuuslaki turvaa tieteellisen tutkimuksen toteutumisen, mutta tässä kohtaa Tietojohdaminen ry haluaa muistuttaa tietoaaineistojen hyödyntämisen aidosta lähtötilanteesta. Viranomaisten tietoaaineistojen tarjoamisen osalta tulisi viestittää myös niiden elinkaaren pituudesta. Näin yhteisöt ja organisaatiot voisivat myös osaltaan tarvittaessa vaikuttaa tietoaaineistojen elinkaaren pituuteen niiden hyödyntämisen näkökulmasta. Etenkin, kun Kansallisarkisto näyttää laajentavan viranomaisten omaa tulkintaa ja päätöksen tekoa arkistoitavasta tietoaaineistosta. Tämä edellyttää jatkossa Tietojohdaminen ry:n näkemyksen mukaan valppautta tietoaaineistojen säilyttämisen ja arkistoinnin seuraamisessa jatkossa eri tutkimuslaitoksilta, liiketoiminnalta, yhteisöiltä ja kansalaisilta.

Vaikka edellä mainitut rajaukset osin liittyvät Tiedonhallintalakiin ja Arkistolakiin, on hyvä tiedostaa näiden lakien tulkinta ja mahdollistajan sekä onnistumisen rooli julkisuuden toteutumisessa ja tietoaaineistojen hyödyntämisessä.

Julkisuuslain tavoitteiden onnistuminen edellyttää myös tietoaaineistolta määrämuotoisuutta, yhdenmukaisuutta, laatua, luokittelua ja eheyttä sekä pääsyä kaikkeen tarpeelliseen tietoaaineistoon. Tietoaaineiston tulee lisäksi täyttää todistusvoimaisuuden edellytykset varsinkin nykytilanteessa, jossa liikkeellä on paljon lumetietoa ja disinformaatiota.

Lain toteutumisen edellytyksenä ovat vielä lisäksi säännösten ja standardien sekä määräysten ja ohjeiden mukaiset tietoaaineistojen hakemistot, luettelot, tiedonohjaussuunnitelmat ja tietojärjestelmäkuvaukset, jotta tiedon tarvitsijat pääsevät tarkistamaan, millaista tietoaaineistoa on tarjolla ja missä järjestyksessä sekä yksilöimään tietopyyntönsä. Lakiesityksessä tulisi hallituksen esityksen perusteluissa mainita ja muistuttaa hallintolain säännöstä siten, että viranomaisten tulee auttaa tiedon pyytäjää yksilöimään tietopyyntönsä. Jäsenistön palautteiden mukaan näin ei aina toimita viranomaisissa.

Tietojohdaminen ry toteaa edelleen, että lakiesityksessä tietoaaineiston jakaminen edelleen ei-viranomaisten asiakirjoihin ja viranomaisten asiakirjoihin johtaa helposti vaihtelevaan tulkintaan eri viranomaisissa. Kohta tulisi muotoilla selkeämmäksi perusteluin ja esimerkein. Yhdistyksen käsityksen mukaan aikaisempi julkisuuslain tulkinta oli tietosisällön ammattilaisille selkeämpi ja lopputulemassa marginaalinen tietoaaineiston määrään nähden. Tämän esityksen muoto antaa ymmärtää, että entistä suurempi osa viranomaisten laatimasta tietoaaineistosta kuuluisi ei-viranomaisen tietoaaineistoon ja olisi näin julkisuuslain ulkopuolella.